

FFC med generalsekreteraren Ahti Fredriksson och svenska ombudsmannen Risto Laakkonen i spetsen uppvaktar Finlands svenska arbetarförbund som när bilden togs fyllde 70. Hedersordförande Fagerholm och förbundsordförande Lindeman tar emot.

Fadersgestalt men rätt fjär Ett slags fadersgestalt men samtidigt en som man inte kom riktigt nära. Så betecknar Lars Lindeman sina relationer till Karl-August Fagerholm. Som chef var Fagerholm kunnig och bestämd. Han visste vad han ville.

-Gudskelov, säger Lindeman. Hade han börjat diskutera med oss unga funktionärer på Finlands svenska arbetarförbund hade det inte blivit någonting.

Det är en självkritisk gammal man som erinrar sig sin debut inom finlandssvensk socialdemokrati för drygt femtio år sedan. Lars Lindeman (81) var med och grundade Ingå socialdemokratiska förening hösten 1945, men den tändande gnistan hade han fått av en frontkamrat under kriget. Våren 1946 var han delegat på Finlands svenska arbetarförbunds förbunds kongress och kom för första gången i kontakt med Karl-August Fagerholm, som förutom att han var ordförande i förbundet också var ordförande för en organiserad oppositionsfront inom partiet.

Partioppositionen ville samarbeta med folkdemokraterna och krävde att de som burit ansvaret för partiets politik under kriget skulle stiga åt sidan. Fast så artigt uttryckte man sig inte. Ingåföreningen utpekade de misshagliga som partiets "yttersta höger" i ett uttalande inför kongressen.

Den s.k. vapenbrödralfalangen som hade tagit över kommandot inom det socialdemokratiska partiet satte hårt mot hårt och vid partikongressen på försommaren 1946 blev det frontalkrock. Oppositionen blev helt utan representation i partistyrelsen.

Förmodligen var det då Fagerholm insåg att oppositionen var på väg in i en återvändsgränd. Som den realpolitiker han var började han göra försiktiga trevare för att utröna möjligheterna att nå en fredlig uppgörelse med partiledningen. Det gillade å andra sidan inte de mer militanta inom partioppositionen och följden blev en strid inom dess och det svenska arbetarförbundets led.

Wirtanen mot Fagerholm

En frontalfigur i oppositionen mot Fagerholms försoningslinje var Atos Wirtanen, som var chefredaktör för Arbetarbladet. Hösten 1946 gick det till en öppen brytning. Wirtanen lämnade den socialdemokratiska riksdagsgruppen men kvarstod som chefredaktör för Arbetarbladet, i vars spalter han agiterade för en brytning med partiet och för en sammanslagning av Abl med folkdemokratiska Folk tidningen.

Det var i den hetluften Lindeman gjorde sin politiska debut. Särskilt lätt kan det inte ha varit att bilda sig en uppfattning om vilken väg som var den bästa; försoning med det parti vars linje man inte riktigt gillade eller öppen brytning som kanske skulle leda till att man hamnade i famnen på folkdemokraterna. Tongångarna var hätska och stämningarna uppskärade. Det surrade av rykten om att Sovjetunionen skulle blanda sig i leken.

I ingåföreningen tycks man till en början ha lutat åt att sälla sig till Wirtanens läger. Kanske för att Wirtanen gästade föreningen ett par gånger inför den extraordinarie förbundskongressen hösten 1946 då stridsfrågan skulle avgöras.

-Atos Wirtanen och jag var goda vänner, påpekar Lindeman. Vi träffades ofta och vi hade honom då och då på våra möten. Wirtanen var rädd för att ryssarna skulle blanda sig i. På en tågresa till Åbo sa han att kontrollkommissionen kommer att upplösa det socialdemokratiska partiet och att det skulle gälla att ta till sjappen. Jag svarade att jag inte tror på det där. Måne de inte upplöser kokoomus före oss.

Kanske det var då Lindeman började inse att Fagerholms linje var den klokare. Faktum är att ingåföreningen sadlade om och satsade på en försoning med partiet. Men enligt Lindeman var det obehagligt långa tider och väldigt spånt inom förbundet. Det behövdes två kongresser för att avgöra frågan och det hela slutade med att Wirtanen sparkades från posten som chefredaktör för Arbetarbladet.

Träffades ofta

En tid därefter anställdes Lindeman som ombudsman på Finlands svenska arbetarförbund. Det var ett halvtidsjobb. Andra hälften bestod i att jobba för Folkets bildningsförbund, som drevs gemensamt med folkdemokraterna. När folkdemokraterna sedan genom en palatskupp lade beslag på Folkets bildningsförbund gick han över till Arbetarnas bildningsförbunds svenska sekretariat. Det var de första stegen i en lång karriär, som kröntes med ordförandeskap för arbetarförbundet, riksdagsman och minister. Men det är en senare historia. Som partifunktionär kom han i närmare kontakt med Fagerholm.

-Vi träffades ofta. Han tyckte om mig på någont sätt, så han bjöd mig ofta till Alko på lunch. Jag var den snålla eleven och han var ett slags pappa, säger Lindeman. Men man kom honom aldrig riktigt nära. Han var rätt fjär och vi pratade inte om privata saker. Mest var det han som pratade och jag som lyssnade. Han umgicks inte mycket med partifolk, mer med teaterfolk, konstnärer, folk från konstgallerier, Amos Andersson och såna.

Lunchkontaktarna fortsatte sporadiskt genom åren. Det var

alltid Fagerholm som ringde upp och i regel åt man på Alko. Men en gång skedde det på restaurang och det ångrar Lindeman.

-Han gick alltid på Marski och beställde den dyraste maten. Han var ju chef för Marski också på sätt och vis. Men han betalade inte notan. Så det var inget för en fattig jäkel.

"Han var lite rädd"

Våren 1948 cirkulerade rykten om att kommunisterna förberedde en statskupp. Den socialdemokratiska partibyrån försattes i alarmberedskap.

-Jag var med om att vaktade partibyråns trappuppgång och fastighet med revolver i fickan, berättar Lindeman. Det var en kort men allvarlig episod - men inget hände.

Fortfarande strider historikerna om en kupp verkligen var i görningen eller inte. Som sådant var det hela dock ett symptom på den uppskärade atmosfären. Kommunisterna uppträdde mycket utmanande och drog sig inte för att underbygga sina krav med hot om sovjetisk inblandning. Socialdemokraternas vapenbrödralfalang var en särskild nagel i ögat på dem. Riksdagsvalet sommaren 1948 blev emellertid en motgång för kommunisterna och kort därefter strandade regeringsförhandlingarna, där de satsat på att stärka sina positioner. I stället blev det en socialdemokratisk minoritetsregering med Fagerholm som statsminister.

-Jag tror att Fagerholm var lite rädd då sommaren 1948 då regeringen bildades, säger Lindeman. Ingen visste ju då hur sakerna skulle komma att bli.

Det hände dock inget värre än att Fagerholm och hans regering fick känna på vad det vill säga att utsättas för kommunisternas besvikelse. Fagerholm, som tidigare förespråkade samarbete mellan socialdemokrater och kommunister, blev enligt Lindeman väldigt bitter på kommunisterna. Det var bortkastad möda att försöka samarbeta med dem, sa han.

Familjen betydde mycket

Statsministerjobbet ledde till att Fagerholm fick mindre tid för Finlands svenska arbetarförbund. Men så mycket ärenden till förbundsbyrå hade han enligt Lindeman inte annars heller.

-I allmänhet hade han lite tid, konstaterar han. Han hade ju så många andra engagemang och förbundet var litet. Men han övergav aldrig förbundet. Det hade nog en viktig plats i hans hjärta. Rutinen var den att då förbundskongressen var över gick vi till Arbetarbladet och hade bolagsstämma, som tog fem minuter. Sedan åkte Fagerholm hem till Judith på mat. Han dök upp ganska sällan på förbundsbyrå däremellan, bara då han hade andra ärenden åt det hållet.

-Jag tror att familjen betydde mycket för honom. Han var sin hustru Judith väldigt tillgiven. De var alltid tillsammans. På slutet då hon var mycket sjuk var det han som matade henne i månadtal.

Under de kommande åren kom Lindeman att på närmare håll följa Fagerholms karriär, som nådde sin kulmen i mitten av 50-

talet. I presidentvalet 1956 förlorade Fagerholm med knapp marginal till agrarernas Kekkonen, och vid partikongressen 1957 förlorade han lika knappt i valet av ordförande till åldrige Väinö Tanner. De två händelserna blev också milstolpar i den splittring som under de kommande åren kom att plåga partiet. Till stor del var det väl Fagerholms förtjänst att Finlands svenska arbetarförbund stod utanför striden. Det gav en plattform för det som sedan skulle bli den tredje linje, som en bit in på 60-talet tog itu med att lappa ihop partiet igen. Där spelade förutom Fagerholm, Lindeman och Gunnar Henriksson från det svenska förbundet Rafael Paasio och Mauno Koivisto centrala roller. För Fagerholms del var det närmast slutpreludierna i hans aktiva politiska karriär, som utöver det tidigare nämnda bl.a. innefattat en lång tid som riksdagens talman och statsministerskap i två regeringar under de värsta splittringsåren.

-Som chef var han kunnig och bestämd - visste precis vad han ville, summerar Lindeman. Gudskelov. Hade han börjat diskutera med oss unga funktionärer på Finlands svenska arbetarförbund hade det inte blivit någonting. Inte kan jag klaga, han var den sammanhållande länken och vi lydde när han röt till. Och det fanns inga märkliga alternativ, vad hade nu vi enkla människor för fiffigheter att komma med? Man måste väl ha upplevt den tiden för att förstå situationen.

För en större allmänhet blev Fagerholm känd för sin slagfärdighet. Han var en av de få folkkära politiker detta land begåvats med. Men att ha en vass replik är på gott och ont.

-Folk inom förbundet var ju rädda för honom och ville inte gärna utmana honom, säger Lindeman. Men mest hackade han ju på borgarna. Sfp var svinaktiga mot oss. Vi fick bära hundhuvudet för allt möjligt, och så var det väl frågan om avund. Han var ju huvudet högre än alla sfp-politiker. Sfp tål ju inte sånt. Och så är man ju inte svensk om man inte hör till dom.

-Jag var den snälla eleven och han var ett slags pappa, säger Lindeman. Men man kom honom aldrig riktigt nära. Han var rätt fjär och vi pratade inte om privata saker.

Alf-Erik Helsing